

**Επετειακή ομιλία του Δημητρίου Αγιαννιτόπουλου που εκφωνήθηκε στον
Καθεδρικό Ναό της πόλης των Καλαβρύτων την 13η Δεκεμβρίου 1978.**

Θα χτυπήσει θλιμμένα πάλι σήμερα η καμπάνα κι ο ήχος της σαν διαβατάρικο πουλί ας πετάξει ως τα πέρατα της γης για να θυμίσει στους λαούς πώς να ζούνε πρέπει και πώς ταιριάζει να πεθαίνουν.

Ένα μήνυμα κι ένα δίδαγμα που η πόλη τούτη, της Ελλάδας, στέλνει πάλι σήμερα, στην επέτειο της μεγάλης θυσίας της, σε όλους τους λαούς της οικουμένης.

Ζούσαν κι οι Καλαβρυτινοί, πριν λίγα χρόνια, χαρούμενοι και ευτυχισμένοι, με τις μικρές ή τις μεγάλες λύπες τους, τις λιγοστές ή τις τρανές χαρές τους. Πρώτοι σε κάθε γλέντι και γιορτή και πρώτοι στη δουλειά και στους αγώνες. Ήταν αγαπημένοι και πονετικοί χωρίς μίσση κι έχθρες. Ήταν η πόλη τους όμορφη και παστρική, ένα λουλούδι μες του Μοριά τον κάμπο. Με τα βουνά της τα ψηλά σαν κάστρα λευτεριάς και τις ραχούλες που πλήθος κοπάδια, σαλαμώντας τα, βόσκαν βλαχοπούλες. Κι άκουγες με το γλυκοχάραμα, ώσπου να 'ρθει το δείλι, τραγούδι κλέφτικο ψηλά στα κορφοβούνια από φλογέρα μπιστικού σε χαμηλή ραχούλα. Γλυκό νανούρισμα σε κάθε κούνια και ψαλμό απόκοσμο σε κάθε εκκλησιά, μουρμούρισμα χαρούμενο σε κάθε εργαστήρι και νερού κελάρισμα μ' αϊδονιού τραγούδι. Κι άκουγες γέρου στοχασμό και ζευγολάτη πόθο, παρθένας όνειρο και προσευχή μητέρας. Φωνές χαρούμενων παιδιών και νιών παλικαριών σιγοψιθύρισμα κι αγώνες.

Αυτή τη ζωή την όμορφη, που ούτε η ανέχεια του φτωχού ή η στεναχώρια του πλούσιου ούτε ο πόνος τ' αρρώστου ή του δουλευτή ο κόπος δεν άλλαζε, ήρθε να καταστρέψει μια μέρα του Δεκέμβρη, του μήνα που γιορτάζεται ο ερχομός του Θεού στη γη κι ακούγεται το χαρμόσυνο μήνυμα της ειρήνης και της χαράς, του βάρβαρου κατακτητή το μίσος κι η μανία. Ήρθε στην πόλη ετούτη και πάλεψε το πνεύμα με την ύλη, το φως με το σκοτάδι, η δικαιοσύνη με την αδικία, η πίστη με την απιστία, η αδυναμία του Δαβίδ και του Νέστορα με τη δύναμη του Γολιάθ και του Λυαίου. Ήρθε στον τόπο τούτο κι αναμετρήθηκε η καλοσύνη κι η αγάπη με την κακία και τη βία. Κι ύψωσε η αλαζονεία για σημαία το μαύρο του μίσους της σταυρό• μα ο σταυρός της ετούτος εχάθη κι υψώθη στον τόπο αυτό ένας άλλος λευκός και πέτρινος, που συμβολίζει το μαρτύριο, τη νίκη, την Ανάσταση.

Όλα έγιναν από τον παράφρονα κατακτητή με ταχύτητα κι οργάνωση, με ληστρική κακία και βαρβαρότητα. Πρώτα βρήκε την αφορμή και το σκοπό του εγκλήματος που θα έκανε. Αφορμή,

αντίσταση κατά του κατακτητή και σκοπός το γκρέμισμα κι η εξαφάνιση του τόπου τούτου, που θύμιζε στους Έλληνες παλικαριά κι ηρωισμό, αγώνες και νίκες, επανάσταση κι ελευθερία. Έπειτα οι σιδερόφρακτες ορδές του ξεκίνησαν από πολλά σημεία, από την Τρίπολη, την Πάτρα, το Αίγιο και το Άργος. Στο διάβα τους σκορπούν το φόβο, την καταστροφή, τη φωτιά και το θάνατο. Κερπινή, Ρωγοί, Ζαχλωρού, Μέγα Σπήλαιο, Σούβαρδο, Βραχνί, Κλειτορία, Καλάβρυτα κι Αγία Λαύρα δοκιμάζουν τη θηριωδία τους, ζουν τη διαβολική τους μανία, σπαράζουν στο αίμα και στη φωτιά.

«Τίς ἔστιν ὅστις διηγῆσεται τὴν ἐκείσε συμφορὰν; Τίς τοὺς γενομένους τότε κλαυθμούς και τὰς φωνάς των νηπίων; Τὰ εμβοὰ δάκρυα των μητέρων, των πατέρων και των παιδιῶν τοὺς οδυρμούς; Τίς διηγῆσεται;» Με τα λόγια αυτά, που αναρωτιέται ένας αυτόπτης μάρτυρας της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης, αναρωτιέμαι κι εγώ και κάθε ένας που προσπαθεί να περιγράψει το δράμα τούτο, το απερίγραπτο.

Το δράμα που άρχισε με την υποδούλωση και κατοχή της πατρίδας μας στους Ιταλούς και Γερμανούς κι έφτασε στο ζενίθ της τραγικότητάς του στις 13 του Δεκέμβρη του 1943 στη μαρτυρική και δοξασμένη τούτη πόλη. Την καμπάνα αυτής της εκκλησιάς, που για πολλά χρόνια διαλαλούσε τις χαρές και λύπες αυτής της πόλης κι έπαιρνε κι έστελνε στον ουρανό κάθε πόθο της κι ελπίδα, διάλεξαν οι βάρβαροι να φέρει σε όλους τους κατοίκους το θλιβερό μήνυμα του μαρτυρίου τους.

Δεν είχε φωτίσει ακόμη καλά καλά κι η καμπάνα χτύπησε παράξενα, όχι σαν τις άλλες φορές. Η διαταγή του κατακτητή «Συγκεντρωθείτε όλοι, άντρες, γυναίκες, παιδιά, χωρίς εξαίρεση κι αργοπορία, στο δημοτικό σχολείο» έφτασε σε κάθε σπίτι, αναστάτωσε και γέμισε φόβο κάθε καρδιά. Μέσα όμως στα λίγα λεπτά, που χρειάστηκαν για να ετοιμαστούν και συγκεντρωθούν όλοι οι κάτοικοι στο σχολείο, έγιναν πολλά που μαρτυρούν την αρετή και το μεγαλείο αυτής της κοινωνίας. Ο γέροντας πατέρας αφήνει ιερή παρακαταθήκη τις σοφές του συμβουλές στο νέο γιο του. Ο σύζυγος αποχαιρετάει, ίσως για τελευταία φορά, τη στοργική σύντροφο της ζωής του, της δίνει θάρρος και τη συμβουλεύει. Τα παιδιά αγκαλιάζουν και φιλούν, με δάκρυα, όλους τους αγαπημένους τους, πατέρα, μητέρα, αδέρφια, γιαγιά, παππού. Άλλοι ζητούν συγχώρεση και άλλοι ομολογούν τα κρίματά τους. Άλλοι τάζουν στο Θεό και τους Αγίους και γονατιστοί προσεύχονται. Πολλοί, για πρωινό τους, παίρνουν μία μπουκιά ψωμί και λίγο κρασί σαν τελευταία κοινωνία τους. Δεν λείπουν κι αυτοί που τα ιερά κειμήλια, τα πατρογονικά, μαζί με το γέροντα πατέρα ή μητέρα τους, στους ώμους τους σηκώνουν σαν της Τροίας τον εκλεκτό

Αινεία. Όλοι η ζωή τους ήταν αγαθή μα κι η στερνή τους ώρα δείχνει την ανθρωπιά και τον πολιτισμό τους• παράδειγμα στους ψευτοπολιτισμένους. Και το δράμα συνεχίζεται έξω και μέσα στο σχολείο. Εκεί που όλοι έμαθαν τα πρώτα γράμματα κι είχαν τις ωραιότερες αναμνήσεις• εκεί που από τον δάσκαλο διδάχτηκαν να αγαπούν Θεό και άνθρωπο και να θυσιάζονται για την πατρίδα και τα ιερά της• εκεί που πρωτάκουσαν για δικαιοσύνη κι ελευθερία. Εκεί βλέπουν τον πολιτισμένο δήθεν άνθρωπο να τα ποδοπατάει όλα. Ο πόνος τους κι η αγωνία τους μεγαλώνει καθώς βλέπουν τους, βλοσυρούς και χωρίς καρδιά, Γερμανούς να τους αποχωρίζουν από τα αγαπημένα τους πρόσωπα, να κλείνουν μέσα στο σχολείο τα γυναικόπαιδα• και τους άντρες με τα μεγαλύτερα αγόρια να τους οδηγούν στον τόπο του μαρτυρίου τους. Κι έζησαν οι γυναίκες με τα μικρά παιδιά τους όλο τον πόνο και την αγωνία που φέρνει των πολυαγαπημένων ο χωρισμός και των ανήμπορων και αδύναμων η αθέλητη εγκατάλειψη. Κι έζησαν οι άντρες με τ' άλλα τους παιδιά, καθώς διάβαιναν το ανηφορικό στρατί που στο Γολγοθά τους τούς οδηγούσε, όλη την παγωνιά κι ανατριχίλα που φέρνει του θανάτου η σκέψη κι όλο τον πόνο και παράπονο, που την καρδιά πληγώνει τ' αθώου η τιμωρία. Κι όταν θύματα πολλά μπροστά τους, απροστάτευτα, συγκέντρωσαν κι αράδιασαν, της κόλασης οι άνθρωποι, το έργο τους το φοβερό συνέχισαν. Φωτιά βάζουν και καίνε ό,τι μπροστά τους βρουν, σπίτια, μαγαζιά δημόσια κτίρια, εκκλησιές κι ερημοκλήσια. Τίποτα δε σέβονται κι εμπρός σε τίποτα δε σταματούν. Φλόγες και καπνοί υψώνονται μεσούρανα, κρότοι και τριγμοί τραντάζουν τον αέρα, ζώα τρέχουν αλλόφρονα και σκούζουν κι ο ήλιος έκρυψε τις ακτίνες του κι έγινε κόκκινος από ντροπή, σαν το αίμα. Σε θρήνους και κοπετούς ξεσπούν οι άμοιροι Καλαβρυτινοί καθώς βλέπουν σπίτια αγαπημένα, που μέσα τους γεννήθηκαν, έζησαν τη θαλπωρή τους κι ευχήθηκαν να αφήσουν και τη στερνή πνοή τους, μαγαζιά που με ιδρώτα είχαν καμωμένα, όμορφες εκκλησιές, πατρογονικά ιερά του τόπου τους, κόποι και μόχθοι τόσων χρόνων, να γίνονται παρανάλωμα της φωτιάς, να γκρεμίζονται και να χάνονται σαν τον αέρα. Αλλά το μεγάλο έγκλημα δεν έχει γίνει ακόμα...

Περνούν στιγμές ανείπωτης αγωνίας. Η ματιά με τρόμο κι απορία στρέφεται ασταμάτητα πότε στην πόλη, που καίγεται, πότε στα πρόσωπα των στυγνών κι ανέκφραστων δημίων, για να μαντέψει τι θα ακολουθήσει• και πότε υψώνεται στον ουρανό για να ζητήσει βοήθεια ή να πάρει απάντηση στο μεγάλο ερώτημα: «Γιατί τόση κακία, τόσο μίσος; Γιατί οι πόλεμοι; Γιατί Κύριε;» Δεν άργησαν όμως να φτάσουν οι κακούργοι, ανήμερα θεριά, στην ολοκλήρωση του εγκλήματος τους. Το σύνθημα δίνεται και τα φοβερά τέρατα του Άδη στέλνουν τα βόλια τους βροχή πάνω στ' ανυπεράσπιστα κορμιά. Κι εκείνα πέφτουν το ένα δίπλα στ' άλλο,

αγκαλιασμένα, όπως στη ζωή έτσι και στο θάνατο. Πέφτουν περήφανα και, μαζί με τις κραυγές του πόνου τους, προφταίνουν να βροντοφωνάξουν μυριόστομα το πιστεύω τους. Ένα πιστεύω που συνοψίζεται σε ένα «Κατηγορώ του βάρβαρου και χωρίς τιμή κατακτητή» που κάνει ο καθηγητής Αθανασιάδης • σε έναν ύμνο της θυσίας για την πατρίδα που κάνει ο δικηγόρος Γεωργαντάς • και σε ένα «Ζήτω η Ελλάδα μας» που προφταίνει να φωνάξει ο γιατρός Χάμψας. Τα αιμοβόρα όμως τέρατα δεν ικανοποιούνται από το φονικό που έκαναν. Μπαίνουν ανάμεσα στους σκοτωμένους, πατούν το αχνιστό αίμα τους, που τρέχει ποτάμι ασταμάτητο, κλωτσούν ό,τι εμποδίζει το πέρασμά τους, μυαλά, ακρωτηριασμένα χέρια, πόδια, σπλάχνα. Χτυπούν με το πιστόλι και το τσεκούρι τους κάθε έναν που βογκάει ή ανασαίνει ακόμα. Ικανοποιούν με κάθε τρόπο τη σαδιστική τους μανία και μετά φεύγουν. Φεύγουν τραγουδώντας υπερήφανοι για το κατόρθωμά τους και πάνε να συνεχίσουν ένα άλλο, πιο μεγάλο.

Στο σχολείο μητέρες με μωρά στην αγκαλιά, κορίτσια νέα, μικρά παιδιά, γριές και λίγοι γέροι, όλοι μαζί σαν χορός αρχαίας τραγωδίας, θρηνούν ασταμάτητα και προσεύχονται γονατιστοί. Προσπαθούν να μαντέψουν το χειρότερο, ακούνε κρότους όπλων κι ανατριχιάζουν σύγκορμοι. Ο φόβος κι η οδύνη, η αγωνία κι ο σπαραγμός της ψυχής κάνουν τα πρόσωπα τους να αλλάζουν έκφραση. Πότε να γίνονται βουβά κι ανέκφραστα σαν πεθαμένα, πότε αλλόκοτα και παραμορφωμένα και πότε αινιγματικά και απόκοσμα. Κι ενώ το μαρτύριο τους συνεχίζεται κι ακόμη ζουν και δεν έχουν αποκάμει, ξεσπά ο Άδης την οργή του. Καπνός και φωτιά τυλίγουν το σχολείο, αλλόφρονες και με στριγγλιές φωνές όλοι, μικροί, μεγάλοι, σαν τα θεριά στην κλούβα, τρέχουν από πόρτα σε παράθυρο. Χτυπούν τις πόρτες, σπάζουν τα παράθυρα. Χάνει η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα. Σαστίζουν οι Γερμανοί απ' το θέαμα που αντικρίζουν, αδρανούν και φεύγουν. Φεύγουν νικητές ή νικημένοι; Ξεχύνονται τότε όλοι έξω, σαν τα φοβισμένα μικρά πουλιά που γερακιού κραυγή σκορπίζει, και τρέχουν να κρυφτούν. Και τρέχουν άλλοι εκεί που σπίτια δεν υπάρχουν κι άλλοι στους γύρω λόφους στις σπηλιές. Αλαφιασμένες, όπως τρέχουν πολλές γυναίκες και παιδιά, δεν αργούν, στο λόφο επάνω, ν' αντικρίσουν το φοβερό το θέαμα.

Εδώ σταματάει ο νους. Η φαντασία να συλλάβει αδυνατεί. Η γλώσσα δένεται και λόγια να βρει δεν μπορεί. Το χέρι τρέμει και δεν γράφει. Όσοι Όμηροι, Πίνδαροι κι Αισχύλοι να επιστρατευθούν, την εικόνα αυτή, να περιγράψουν δεν μπορούν. Νεκροί και ζωντανοί, γυναίκες, άντρες και παιδιά γίνονται ένα. Σμίγει ο θάνατος με τη ζωή κι ο πόνος με το αίμα. Κλαίνε τα δέντρα, τα βουνά κι ο ουρανός σωπαίνει. Αγκαλιασμένοι μάνα με νεκρά παιδιά, γυναίκα με τον άντρα, γριούλα ανήμπορη με αγαπημένο εγγόνι και παιδί μικρό με σκοτωμένο αδερφό.

Κι ενώ η μητρική αγάπη κλαίει, μες στο σκοτάδι της το φως της που εχάθη, κι αγκαλιασμένη σφίγγει το παραμορφωμένο και νεκρό κορμί τ' αγαπημένου της, φαίνεται σαν να επαναλαμβάνει το θρήνο, που ο εκκλησιαστικός μελωδός φαντάζεται να λέει η Μεγάλη πονεμένη Μάνα: «Ω γλυκύ μου έαρ, γλυκύτατόν μου τέκνον, πού έδου σου το κάλλος; Ω φως των οφθαλμών μου, γλυκύτατόν μου τέκνον, πώς τάφω νυν καλύπτει;»

Τί φρικτό θέαμα! Τί μίσος! Τί παραφροσύνη! Να βλέπεις τον ανθό μιας πόλης ολάκερης χωρίς ζωή, νεκρό, κατακρεουργημένο. Μεγάλο και φρικτό το ανθρώπινο έγκλημα, αδιάντροπες της απιστίας οι πράξεις, μεγάλη της αλαζονείας η αδικία, φοβερό των πολέμων το αποτέλεσμα. Πόση οδύνη και πόνος, πόσο αίμα και δάκρυα, τι σπαραγμός και θρήνος. Αμέτρητη της γης η κακία, άπειρα των ανθρώπων τα βάσανα, μεγάλο της αθανασίας το τίμημα.

Πρέπει όμως η ανείπωτη κι αβάσταχτη δοκιμασία της τραγικής ηρωίδας μάνας να συνεχιστεί. Πρέπει να ανέβει ένα-ένα όλα τα σκαλιά του Γολγοθά της και, παίρνοντας δύναμη από την πίστη της και ζωή από της γης το αιματοποτισμένο χώμα, το σκληρό το έργο της, που είναι καθήκον της επιβεβλημένο, αρχίζει. Μαζεύει μυαλά κι ακρωτηριασμένα χέρια, πόδια, σπλάχνα κι αίμα. Αγκαλιάζει και στον ώμο ρίχνει το μικρό της γιο το σκοτωμένο. Πόσο βαρύς είναι τώρα!

Αυτή τον θυμόταν ανάλαφρο όταν μωρό τον σήκωνε στην αγκαλιά της. Κι αρχίζει να ανεβοκατεβαίνει το ανηφορικό στρατί γιατί έχει πολλούς που πρέπει να τους μεταφέρει, να τους θάψει. Τρέμουν τα πόδια της, τα γόνατά της λυγίζουν, αδυνατούν τα χέρια της, το στόμα της στεγνώνει κι όμως αυτή δε σταματά. Κουβαλάει και σέρνει. Σκάβει με τα νύχια της, με πέτρες και με ξύλα και τάφο άβαθο ανοίγει. Δεν έχει τίποτα να τους στολίζει, ούτε σάβανο ούτε φέρετρο, ούτε κρασί για να τους πλύνει ούτε παπά να τους διαβάσει. Μόνο με λίγα δάκρυα, που ακόμα της έχουν απομείνει, το άψυχο το σώμα τους ραντίζει και το στερνό φιλί και χάδι, της συζυγικής ή μητρικής αγάπης στόλισμα, επάνω τους αφήνει. Καταπονημένη και εξουθενωμένη η άμοιρη μάνα, γυναίκα ή αδερφή, από την πολύωρη προσπάθειά της τους αγαπημένους της να θάψει, με πονεμένη την καρδιά και σπαραγμένη την ψυχή τρέχει μία άλλη αποστολή, ένα άλλο ιερό καθήκον για να αρχίσει.

Κάπου, σε κάποια καλύβα ή σπηλιά ή ερημοκλήσι, μόνα νηστικά και παγωμένα, έχει αφήσει ό,τι της απόμεινε παρηγοριά και ελπίδα. Ένα δύο τρία ή ακόμη και τέσσερα μικρά παιδιά κλαίνε εκεί στη σκοτεινή και υγρή γωνιά, τον πατεράκο ή τον αδερφούλη αναζητάνε, το αγαπημένο το σπιτάκι νοσταλγούν κι ακόμα κρυνώνουν και πεινάνε. Χίλια μαχαίρια την καρδιά της άμοιρης τρυπούν αλλά δεν πέφτει. Ορθή αγωνίζεται για κάποιο ζεστό κατάλυμα, για λίγο ψωμί, για λίγα

ξύλα για των αγαπημένων της νεκρών τον τάφο. Μην της πεθάνουν οι ζωντανοί. Μην της φάνε τα σκυλιά τους σκοτωμένους. Και πότε με τους ζωντανούς μοιρολογεί και κλαίει και πότε με τους νεκρούς ώρες πολλές μιλάει. Αλέκο μου, Νίκο, Γιώργο μου, μη μου παγώνετε; Μπας κι η πληγή σας σάς πονάει και δεν το νιώθω; Σιμά σας θά θελα παντοτινά να μείνω, μαζί σας να θαφτώ, αλλά δεν μπορώ• τα μικρά τα αδέρφια σας και τα άλλα σου παιδάκια, Κώστα μου, με καρτερούν και σας αφήνω. Έσφιξε έτσι ανδρειωμένα η αδερφή κι η μάνα την καρδιά, έπνιξε τον πόνο της κι ορθή υψώθηκε. Σύμβολο ιερό, αγώνα και θυσίας. Αγώνα και πόνου μιας ολάκερης ζωής 35 χρόνων, που ακόμα συνεχίζεται καθώς η ηρωίδα μάνα βλέπει τα παιδιά της να φεύγουν κι η πόλη της η χιλιοδοξασμένη να ερημώνει. Η προσφορά της να ξεχνιέται, πολλές φορές, από δικούς και ξένους κι αναλογίζεται με πίκρα και με πόνο• τι έχασε, τι έχει, τι της πρέπει;

Ευλαβικοί προσκυνητές, στον τόπο τούτο της υπέρτατης θυσίας των χιλίων τριακοσίων μαρτύρων Καλαβρυτινών, κι εμείς σήμερα ας κινήσουμε, μαζί με τις ψυχές εκείνων, να ανέβουμε το λιθόστρωτο μονοπάτι που οδηγεί στον Γολγοθά τους κι ας γονατίσουμε στο ματωμένο χώμα τους, μπρος στης πονεμένης μάνας το μνημείο, και τα λόγια τούτα ας πούμε: Πατέρες κι αδέρφια μας, ήρθαμε στον τόπο τούτο δύναμη να πάρουμε απ' το πνεύμα σας, που νικάει την ύλη, νικάει τον Άδη. Ήρθαμε να πάρουμε φως από τη λάμψη σας και πίστη από την πίστη σας, που δυναμώνει την καρδιά για να αψηφάει το σκοτάδι. Ήρθαμε στον τόπο τούτο από εσάς λίγη ανθρωπιά να πάρουμε, λίγη υπομονή κι αγάπη. Ήρθαμε στον τόπο τούτο, το μαρτυρικό, να δούμε πώς νικιέται το κακό και πώς η αλαζονεία δεν ζει αλλά πεθαίνει. Ήρθαμε και γονατίζουμε κάτω από τον πέτρινο τούτο σταυρό, του μαρτυρίου και της νίκης σύμβολο, τάμα ιερό να κάνουμε• την τρανή θυσία σας, ποτέ μας όσο ζούμε δεν θα λησμονήσουμε. Το δρόμο που εσείς μας δείξατε θα αγωνιστούμε να βαδίσουμε. Τον τόπο τούτο καλύτερο θα φτιάξουμε και πιότερο θα αγαπήσουμε και τα άγια τούτα χώματα, τα αιματοποτισμένα, που τα δικά σας κόκκαλα τα αγιασμένα μέσα τους είναι θαμμένα, ποτέ μας δεν θα αφήσουμε έρημα και ξεχασμένα. Κι ευχή, σαν προσευχή, μαζί με τον ποιητή ας ξεστομίσουμε μεγάλη: «Να ξημέρωνε ένα πρωί χωρίς πόνο, αίμα και θυσία. Ανάσταση ανθρώπων και λαών, επί γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία».